

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Державний заклад
«ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ імені К. Д. УШИНСЬКОГО» (м. Одеса)
КАФЕДРА ЗАГАЛЬНОЇ ТА ДИФЕРЕНЦІАЛЬНОЇ
ПСИХОЛОГІЇ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО
ФАКУЛЬТЕТУ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЖИТТЄВОГО ТА ПРОФЕСІЙНОГО САМОЗДІЙСНЕННЯ ОСОБИСТОСТІ

МАТЕРІАЛИ

Всеукраїнської науково-практичної конференції
19-20 травня 2023 року

Одеса
ФОП Бєлий А.Є
2023

УДК 159.9: 37.015.3

ББК 88.4

А 43

Друкується згідно рішення Вченої ради Соціально-гуманітарного факультету Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (Протокол № 6 від 24.02.2023 р.)

Актуальні проблеми життєвого та професійного само-
А 43 **здійснення особистості** : Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Психологія самоздійснення особистості: теорія, досвід, практика» (19-20 травня 2023 р.) / відп. ред. О. П. Саннікова. Одеса : ФОП Бєлий А.Є., 2023. 168 с.

ISBN 978-617-7757-55-8

Редакційна колегія

Саннікова О. П. – *доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри загальної та диференціальної психології; відповідальний редактор;*

Василенко І. В. – *кандидат психологічних наук, доцент кафедри загальної та диференціальної психології;*

Санніков О. І. – *доктор психологічних наук, професор кафедри теорії та методики практичної психології.*

Матеріали збірника містять результати теоретико - емпіричних досліджень, що здобуті в процесі науково-дослідної роботи студентів, аспірантів та науковців, які навчаються і працюють у закладах освіти України.

Для студентів, аспірантів, молодих науковців, психологів, педагогів та широкого кола зацікавлених осіб.

За зміст та помилки, що можуть зустрічатися в тексті статей, несуть відповідальність автори.

ISBN 978-617-7757-55-8

© Університет Ушинського, 2023

2. Корсун С. І., Ткачук Т. А. Копінг-стратегії як складові копінг-поведінки особистості. *Психологія діяльності працівників податкової міліції: монографія*. Київ : Центр учбової літератури, 2013. 194 с.

3. Мазур К. В. Копінг-стратегії в системі організації життєстійкої поведінки. *Актуальні напрями практичної психології і психотерапії : матеріали VII Харківська наук.-практ. конференції* (м. Харків, 2 березня 2018 р.). Харків, 2018. С. 65-69.

4. Maddi S. Hardiness: An operationalization of existential courage. *Journal of Humanistic Psychology*. 2004. Apr. 44. P. 279-298.

5. Пінюгіна К. Психологічна характеристика особистості батьків, які мають дітей з особливостями психофізичного розвитку. *Нова педагогічна думка*. 2015. № 1. С. 43-46. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npd_2015_1_12.

УДК 159.923

СПІВВІДНОШЕННЯ ПОКАЗНИКІВ САМОСТАВЛЕННЯ ТА АВТОНОМНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Ульянова Т. Ю.

*кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри загальної та диференціальної психології,
Університет Ушинського*

Кваснікова Ю. В.

*здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Університет Ушинського*

У статті подається аналіз теоретико-емпіричного дослідження специфіки самоставлення осіб з різними рівнями автономності. Розглядається тлумачення та психологічна сутність понять «автономність» та «самоставлення». Побудовані профілі показників шкал самоставлення та з'ясована їх специфіка у представників груп осіб з різною вираженістю рівня автономності. Надані психологічні характеристики портретів представників з високою та низькою автономністю.

Ключові слова: *особистість, самосвідомість, автономність, самоставлення.*

The report provides an analysis of the specifics of self-attribution in individuals with different levels of autonomy. Interpretations of the concepts of autonomy and self-reliance are given. Profiles of the structure of self-attribution were built and their specificity was clarified in representatives of groups of subjects with different degrees of autonomy. Provided psychological portraits of representatives with high and low autonomy.

Key words: *personality, self-awareness, autonomy, self-attribution.*

Проблема автономності та самоствавлення особистості перебуває в полі зору різних наук: філософії, педагогіки, психології та інших. Особлива увага до поняття «автономність» представників різних галузей наукового знання детермінована розвитком суспільного життя, потребою особистості до самоосвіти. Поняття «автономність» прослідковується в сучасній літературі західних науковців (Н. Аокі, П. Бенсон, К. Кевін, Т. Лемб, Р. Сміт), вітчизняні автори також активно займаються вивченням цього феномену (С. Іванов, Н. Коряковцева, О. Носачова, Т. Тамбовкіна, О. Цивкунова та ін.).

У психологічному розумінні поняття «автономність» можна визначити як соціально-психологічну властивість, що дає можливість людині діяти незалежно від внутрішніх і зовнішніх настанов, демонструючи здатність до самостійності, тому автономія визначається як потреба в прояві цієї якості. У психології автономність також розуміється як якість особистості, яка характеризує її прагнення до самоактуалізації, розкриття своїх здібностей, до самостійної діяльності. Автономною особистістю може стати лише набуваючи значний спектр здібностей і якостей [5; 6].

Проблема самоствавлення як самостійна категорія у вітчизняній психології розглядається в рамках концепції самосвідомості особистості (Л. Виготський, та ін.). Перші спроби трактування феномену «самоставлення» у закордонній психології були пов'язані з категорією «глобальна самооцінка» як де-якого загального переживання, що інтегрує окремі елементи самооцінки в єдину динамічну сукупність. На думку західних вчених, завдяки самопізнанню можна виявити причину та сенси поведінки людини, тоді як самооцінка виражає модус

сприймання індивідом себе, власних можливостей, своєї позиції серед інших людей.

Р. Бернс вважає, що саме самооцінка й відображає ставлення людини до себе, самоставлення існує тому, що знання про себе не можуть сприйматися людиною байдуже і пробуджують у неї оцінки та емоції. Таким чином, на думку вченого, самоставлення – це емоційний компонент установки на себе, афективна складова частина «Я-концепції», яка характеризується різною інтенсивністю залежно від контексту змісту образу «Я». Як вітчизняні, так і закордонні дослідники підкреслюють залежність самоставлення від конкретного соціокультурного середовища (Р. Бернс, М. Будіянський, К. Роджерс, Е. Еріксон, В. Джун та ін.). Більшість авторів справедливо підкреслюють зв'язок самоставлення з розвитком особистості, відзначають його суб'єкту природу, в основі якої лежить готовність рефлексувати свою діяльність [1; 2; 3].

Таким чином, аналіз наукових праць вітчизняних так і закордонних науковців свідчить про те, що феномен «самоставлення» треба розглядати в контексті структури процесів самосвідомості особистості. Так, як в процесі самосвідомості відбувається взаємодія між самопізнанням і самоставленням.

Для діагностики автономності залучено шкалу автономності тест-опитувальника «Потреба у самоактуалізації», автор Н. Каліна у співавторстві, для оцінки структури самоставлення застосовано «Тест опитувальник самоставлення», автори С. Пантелєєв, В. Столін [4].

Емпіричне дослідження проводилось на базі ПНПУ імені К.Д. Ушинського, м. Одеса. Вибірку склали 50 осіб у віці від 18 до 21 років (здобувачі 1 і 2 рівня освіти).

Зазначимо, що в нашому дослідженні автономність тлумачиться як якість особистості, яка характеризує її прагнення до самоактуалізації, розкриття своїх здібностей, до самостійної діяльності. Самоставлення розглядається як компонент самосвідомості особистості, який виконує функцію прийняття особистістю самої себе і досліджується в тісному зв'язку з іншими складовими «Я-концепції», перш за все, образом і картиною «Я». Тому, для вивчення самоставлення як чинника автономності особистості ми застосували не тільки кореляційний аналіз, але і якісний аналіз – метод «профілю», де

можна простежити відмінності, які характерні особам з різною автономністю.

Для визначення груп осіб за критерієм автономності застосовано метод кватильного розподілу – метод «асів», де Q1 кватиль і кватиль Q4 обмежують межі 1/4 числового ряду. Значення, що потрапляють до Q1 кватилі вказують на те, що у особи дана якість (автономність) не виражена. Значення, що потрапляють до Q4 кватилі, навпаки, вказують на те, що у особи дана якість (автономність) виражена. Застосування методу кватильного розподілу дозволило визначити 3 групи осіб. До першої групи потрапило 15 осіб, це 30% обстежених (низька автономність); до другої групи – 25 осіб, це 50% обстежених (висока автономність); до 3 групи – 10 осіб 20% обстежених (середня автономність). Результати розподілу обстежених за автономністю представлені діаграмою на рис. 1. В подальшому дослідженні використані результати першої і другої групи.

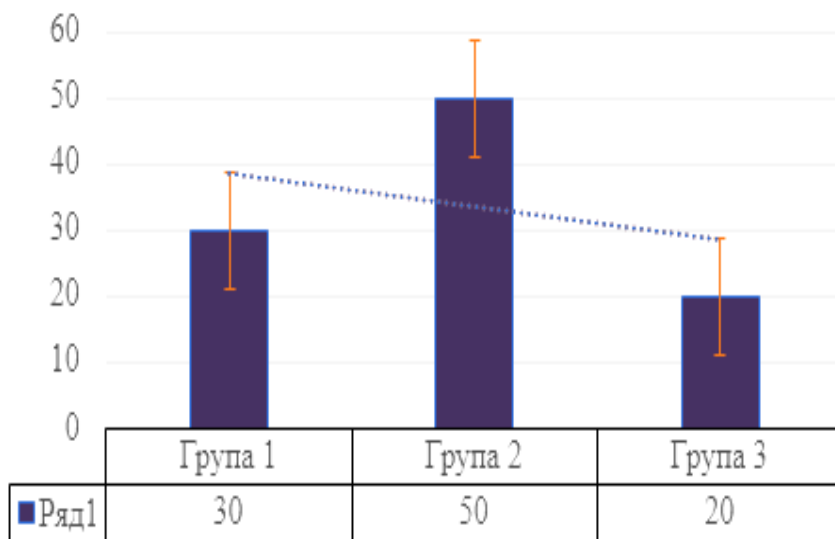

Рис. 1. Діаграма розподілу осіб за вираженістю показнику автономності

Примітка: Група 1 – група осіб з низьким рівнем автономності, Група 2 – група осіб з високою автономністю, Група 3 – група осіб з середніми значеннями автономності.

Діаграма наочно демонструє, що у виборці більшість осіб переважно автономні особистості (50% від всієї вибірки мають виражені значення показнику автономності). Для вивчення специфіки самоставлення побудовані профілі його показників в групах, що вивчаються (див. рис. 2).

Візуальний аналіз і значення t-критерію Ст'юдента дозволили встановити відмінності у структурі показників самоставлення в групах обстежених, які порівнюються.

Статистично достовірні відмінності встановлені між тотожними показниками самоставлення (на рівні значущості $0,05 t > 1,960$; $0,01 t > 2,576$), а саме: шкала I – самоповага, шкала II – аутосимпатія, шкала 1 – самовпевненість, шкала 3 – самосприйняття (значення вище в групі обстежених з високою автономністю) і за шкалою 5 – самозвинувачення (значення вище в групі обстежених з низькою автономністю).

Отже, структура самоставлення осіб з високою автономністю характеризується високою самоповагою, аутосимпатією, самовпевненістю, самосприйняттям і низьким самозвинуваченням.

В структурі самоставлення в осіб з низьким рівнем автономності виявлені високі значення самозвинувачення, низькі значення аутосимпатії, на середньому рівні знаходяться інтегральний показник Я, показники самоповаги, самосприйняття, самоінтерес і саморозуміння.

За отриманими емпіричними результатами складені психологічні портрети автономних і неавтономних осіб.

Так, для автономних осіб характерно самоповага, самовпевненість, що розкривається у вірі в свої сили, вони енергійні, здібні діяти самостійно, можуть визначати і оцінювати свої можливості, контролювати власне життя і бути самопослідовними, розуміють себе. Їм притаманна аутосимпатія, що відображається у дружності до власного «Я», схвалення себе в цілому і в істотних частковостях, вони довіряють собі, мають позитивну самооцінку. А також сприйняття себе такими, які є, маючи адекватну самооцінку своїх дій, не звинувачуючи себе у всьому, що робиться.

Для неавтономних осіб характерно низький рівень самоповаги, занижена самопослідовність, що розкривається у неконтрольованості власного життя, розуміння самого себе.

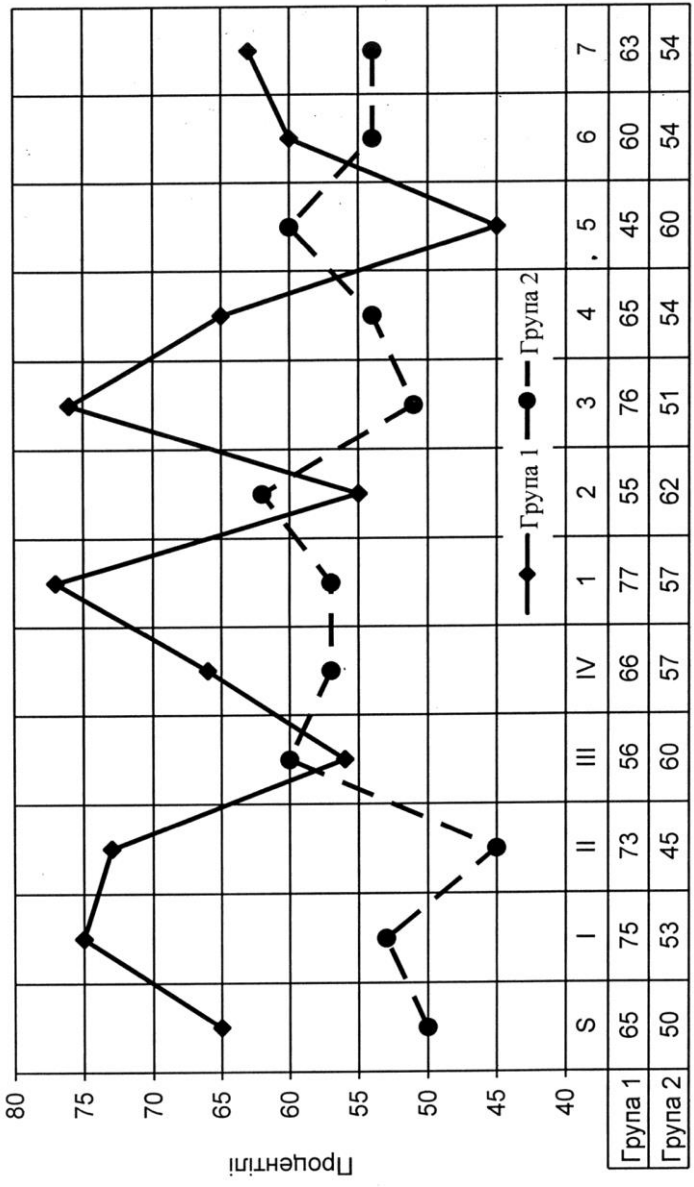

Рис. 2. Профілі показників самоствалення в групах осіб, з різним рівнем автономності

Примітка: Група 1 – група осіб з низьким рівнем автономності, Група 2 – група осіб з високою автономністю. 2) Показники самоствавлення особистості: Шкала S – інтегральний показник «Я»; Шкала I – самоповага; Шкала II – аутосимпатія; Шкала III – очікуване відношення від інших; Шкала IV – самоінтересу; шкала 1 – самовпевненість; шкала 2 – відношення інших; шкала 3 – самосприйняття; шкала 4 – самокерівництво, самопослідовність; шкала 5 – самозвинувачення; шкала 6 – самоінтерес; шкала 7 – саморозуміння.

Вони мають низьку самооцінку, готовність до самозвинувачення, бачать в собі недоліки, не симпатизують собі і часто виносять собі самовироки, що супроводжується самозвинуваченням. Їм притаманні такі емоційні реакції, як роздратування, презирство, самознуцання. Також, такі особи очікують позитивні стосунки від інших і орієнтуються на них.

Отже, проведене емпіричне дослідження наявно демонструє підтвердження того, що самоствавлення має певну специфіку в осіб з різним рівнем автономності.

Література

1. Ван Джун. Самосприйняття як онтогенетична основа «Я-образу». *Науковий вісник ПДПУ ім. К.Д. Ушинського*. 2008. № 8-9. С. 206-212.
2. Горбатих В. В. Самоствавлення особистості як емоційний компонент самосвідомості *Вісник Запорізького національного університету. Серія «Педагогічні науки»*. 2010. № 2. С. 48-52. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vznu_ped_2010_2_10.
3. Соколова І. М., Шайхлісламов З. Р., Горбенко В. Ю. Психологічні особливості самоствавлення в студентів-психологів. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Психологія*. Ужгород : Вид. дім «Гельветика», 2021. Вип. 4. С. 118-123.
4. Ульянова Т. Ю. Самоствавлення осіб з різним типом впевненості в собі. *Науковий журнал «Габітус»*. Одеса : Вид. дім «Гельветика», 2020. № 14. С. 205-209.
5. Deci E. L. The support of autonomy and the control of behavior. *Journal of Personality and Social Psychology*. 1987. № 53. P. 1024-1037.
6. Ryan R. M. Autonomy, relatedness, and the self: Their relation to development and psychopathology. In D. Cicchetti & D. J. Cohen (Eds.), *Developmental psychopathology: Theory and methods*. New York : John Wiley & Sons, 1995. Vol. 1. P. 618-655.